

Kina: Nygammal supermakt eller nymaoistisk maktillusion?

BOKANMÄLAN

I boken *Kina: Den nygamla supermakten* sammanfattar Klas Eklund landets tre tusen år långa politiska, ekonomiska och sociala historia på tre hundra sidor. Boken ger både en introduktion till breda ämnesområden, samt specifika beskrivningar av individuella beslutsfattare och aktuella händelser. Innehållet varierar från en historisk översikt av de största dynastierna, vidare till tips om hur man förhandlar med kineser och vi får ta del av Eklunds syn på kinesisk barnuppfostran och smaken på det nationella risbrännvinet ("ohyggligt"). Bilderna, personporträtten och detaljerna om de aktuella händelserna gör texten mer lättillgänglig, om än mindre grundlig, än andra översikter om Kinas ekonomi och politik.¹ Dock tycker jag att den är mer normativ än dessa och hade kanske – givet den normativa ansatsen – vunnit på en mer kritisk hållning till enpartistatens roll som framtida supermakt. Jag rekommenderar Eklunds bok till personer som söker en lättläst första överblick över den kinesiska ekonomins reformprocess, utveckling och utmaningar.

Det huvudsakliga budskapet är att Kina har gjort en strålande *comeback*. Flera tusen år av högkultur bröts genom en maoistisk parantes, men landet återtar nu med rättmätig stolthet sin ledarroll i världen. Bilden är i stora delar lik Kommunistpartiets uppvisning under OS-invigningen 2008. Den visar Partiet som den legitima arvtagaren till de storslagna dynastierna. Vidare inte bara godtas detta styre av folket, det utgör rentav en del av det som Eklund, något kryptiskt, kallar för kinesernas "allmänna medve-

tande" och som alltid föredragit en stabil diktatur. En känsla boken ger mig är att det nästan vore småaktigt att kritisera den regim som lyft hundratals miljoner människor ur fattigdom. Men eftersom det här är en bokrecension i *Ekonomisk Debatt* finns det naturligtvis frågor att lyfta, både angående regimen och om Eklunds analys.

Författarens inställning till Kinas Kommunistiska Partis (KKP) utklablade självbild kan tyckas okritisk. Som han själv skriver har Partiet makten över alla medier, alla kanaler. Men faktum är att vi vet ytterst lite om Partiets faktiska legitimitet, delvis på grund av strikt kontroll över forskning om folkopinionen. En parallell till den arabiska våren är i det avseendet frestande, kanske kan en liknande utveckling vara på väg i Kina? I ett nyutkommet undantag ger dock Martin Whyte (2011) stöd till Eklunds tes att Maotidens hårdföra politik ökat partiets legitimitet genom att göra dagens ekonomiska ojämlikhet mindre problematisk i allmänhetens ögon. Whytes omfattande opinionsundersökning visar rentav 1) att kineser ser det egna landets inkomstskillnader som mer legitima än medborgare i västerländska demokratier, 2) att det genomsnittliga missnöjet är lägre bland fattigare personer på landsbygden och 3) att de som har tillgång till "fri" information från internet är minst kritiska av alla.

Visst kan jag som läsare dela Eklunds optimism inför kinesernas förbättrade livssituation, särskilt om den största ekonomiska biverkningen (inkomstskillnaderna) inte upplevs som särskilt bekymmersam. Men att ekonomiska hänsyn överordnas sociala är problematiskt, både i analysen av den kinesiska opinionen och i analysen av Kinas påverkan på världen. Eklunds slutord om framtidsscenarioet när Kina tar över världen är symtomatiskt. Med Kina i stället för USA som förebild kommer vi att äta

Klas Eklund: *Kina: den nygamla supermakten*, SNS Förlag, 2011, 272 sidor, ISBN 978-9-186-20387-0.

¹ Såsom Barry Naughton *The Chinese Economy: Transitions and Growth* (MIT Press, 2006) eller Tony Saich *Governance and Politics in China* (Palgrave Macmillan, 2011).

nudlar, bota sjukdomar med örtmedicin och beundra kinesiska skådespelare. Vi kommer också att lära oss om vikten av att skaffa en utbildning från de kinesiska Konfuciusinstituterna. Frånvarande från scenariot är en djupare diskussion av politiska och sociala konsekvenser. Konfucianismen må betona utbildning (för män), men dess främsta princip är blind lydnad för ledaren, vilket också varit den huvudsakliga anledningen till ideologins popularitet hos de kinesiska kejsarna. Vidare får vi inte glömma att rättssystemet, domstolsväsendet, tidningar och TV utgör delar av KKP och därmed är helt underordnade dess vilja. Synen på mänskliga rättigheter såsom religionsfrihet, yttrandefrihet, rättssäkerhet och organisationsfrihet gör Partiets Kina i grunden olämpligt som förebild. Den eventuella exporten av dessa synsätt hade med fördel kunnat ingå i Eklunds analys för att ge en mer balanserad bild av Kinas inverkan på världsutvecklingen.

En central fråga i boken är hur Kina har kunnat återta sin ledande position. Som ung tillhörde Eklund, enligt egen utsago, den maoinspirerade yttervänstern. Man kan dock konstatera att dessa forna ideal inte reflekteras i hans analys. Den beskriver hur återkomsten i stort drivits av att staten minskat sin inblandning i ekonomin och lämnat plats för marknadskrafterna. Medan Maos politik undertryckte det kinesiska folkets urgamla drift att bedriva affärer frigjorde Dengs reformer deras arbetsglädje, utbildningslusta och entreprenörskap. Tillväxten och välståndet kunde därigenom åter blomstra.

Man kan diskutera den begränsade roll som Eklunds tillskriver det kinesiska kommunistpartiet när det gäller landets ekonomiska återkomst. Till exempel kan det ifrågasättas om de viktiga kommun- och byföretagen ”tilläts” snarare än byggdes upp under Partiets ledning. Industrialiseringen av landsbygden som tog sin början under det stora språnget

övergick genom storskaliga lån, decentralisering och lokalt politiskt ledarskap till en sektor som kunde fylla det skriande behovet av konsumtionsvaror. På ett liknande sätt skulle partiets roll tydligare kunna belysas i den snabba globaliseringen. Utländska företag lockades till kustens ekonomiska zoner med hjälp av billig arbetskraft och funktionell infrastruktur. Men, som beskrivs av Fei-Ling Wang (2005), så möjliggjordes dessa framgångsfaktorer ytterst av att partiet kunde använda *hukou*-systemet för att balansera antalet fattiga i städerna. Till skillnad från i länder så som Brasilien eller Indien kunde behovet av billig arbetskraft tillgodoses utan att hota vare sig stadsbornas arbetstillfällen eller överbelasta infrastrukturen. Från denna synvinkel blir det mindre korrekt med Eklunds karaktärisering av att återhämtningen nu hotats av svårigheter att ”klara jobben” genom att faktiskt skapa arbetstillfällen. Snarare kan problem uppkomma då hundratals miljoner människor tvingats stanna i fattigdom på landsbygden samtidigt som de blir ifrånsprungna av städernas snabba utveckling och stigande utbildningskrav (Knight och Song 2005; Knight m fl 2011).

Synen på statens inblandning i ekonomin blir även viktig för det ekonomiska framtidsscenarioet. En intressant och annorlunda bild av de ekonomiska reformerna, med fokus på den finansiella sektorn, ges av Carl E Walter och Fraser J T Howie i boken *Red Capitalism*. Författarna argumenterar, i skarp kontrast till Eklund, att de ekonomiska reformerna aldrig varit avsedda att montera ner den statsstyrda ekonomin. I stället har de syftat till att stärka den inre statliga sfären genom att slussa in resurser via en yttre hybridkapitalistisk sektor. Som motor i denna överföring av kapital har KKP använt det statliga bankmonopolet för att samla resurser från småsparare (via sparande), utländska investerare (via börsintroduktioner) och aktieägare (genom

artificiella aktiepriser). Förtroendet för denna verksamhet har byggt på en modern fernissa med börs, värdepapper och ekonomiska instanser som till sina benämningar påminner om dem i väst, men som i sina funktionssätt är grundligt olika.

I *Red Capitalism* beskrivs hur riskerna i den inre ekonomin växt under senare år. Finansskrisen inte bara dödade den sista trovärdigheten för en kapitalistisk bankreform, den möttes också av en "tsunami" av ökad långivning. År 2009 uppgick de nya lånen till mer än 10 triljoner yuan. 1,4 triljoner av dessa lånades ut av den kinesiska centralbanken som expanderade sin kreditgivning med hela 40 procent. Främst gick resurserna till statliga företag och infrastrukturprojekt på provinsnivå och i många fall till projekt helt utan återbetalningsförmåga. Liksom under tidigare kinesiska bankkriser utgör de dåliga lånen en risk för hela systemet och som ytterst skapats genom att priset på kapital, i form av banklån, obligationer och aktiekurser, inte sätts genom riskbedömning på den underliggande verksamheten utan utifrån Partiets prioriteringar. En viktig skillnad är dock att både banker och statliga företag är noterade på internationella börser och därigenom utsatta för en granskning som försvårar att problemen, som tidigare, sopas under mattan genom kreativa transaktioner mellan statliga enheter. I ljuset av de potentiella problemens magnitud kan Eklunds recept för banksektorn, att införa en sundare kreditkultur och få bankerna att sluta med kompislån, vara en för svag kur.

Framtiden kommer att utvisa om Eklund får rätt i sin vision om ett allt mer kapitalistiskt Kina som ångar på mot ekonomiska framgångar och intar sin rättmätiga plats som kulturell och social förebild runtom i världen. Det är intressant att den svenska optimistiska inställningen till det "kinesiska miraklet", som boken får sägas vara ett exempel på, nyli-

gen intagit en mer central position i den svenska debatten (Oud 2011; Wetterstrand 2011). Sverige var den första västerländska demokratin som etablerade diplomatiska relationer med den Kommunistiska Folkrepubliken. Våra företag ser i dag Kina som en viktig marknad för export och investeringar och KKP vill lära av svenska exempel inom hållbara städer och socialförsäkringar. En optimistisk inställning till förbättrad levnadsstandard, kombinerat med ett ekonomiskt självintresse i relationerna med en snabbt växande ekonomi, får dock inte göra oss naiva till landets syn på andra grundläggande mänskliga rättigheter. Även när det gäller den kinesiska ekonomin är insynen dålig och systemet riskerar att i hög grad lida av dold korruption och latent finansiell risk. Det är inte omöjligt att den moderna fernissan inom kort sköljs bort och landet avslöjas som en nymaoistisk maktillusion snarare än en nygammal supermakt.

Johanna Rickne

Fil dr, Institutet för Näringslivsforskning

REFERENSER

- Knight, J, D Quheng och L Shi (2011), "The Puzzle of Migrant Labour Shortage and Rural Labor Surplus in China", under utgivning i *China Economic Review*.
- Knight, J och L Song (2005), *Towards a Labour Market in China*, Oxford University Press, Oxford.
- Oud, M (2011), "Regimens bild av Kina bör inte tas för given", SvD Brännpunkt, *Svenska Dagbladet*, 23 augusti 2011.
- Whyte, M K (2011), *Myth of the Social Volcano, Perceptions of Inequality and Distributive Injustice in Contemporary China*, Stanford University Press, Stanford, CA.
- Walter, C E och F J T Howie (2011), *Red Capitalism: The Fragile Financial Foundation of China's Extraordinary Rise*, John Wiley & Sons (Asia) Pte Ltd, Singapore.
- Wang, F-L (2005), "Organization through Division and Exclusion: China's Hukou System", Stanford University Press, Stanford CA.
- Wetterstrand, M (2011), "Svenskar i Kina verkar blunda", *Dagens Industri*, 12 september 2011.